TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
SOOME-UGRI KEELTE
KATEEDER

POSTPOSITSIOONID ERSA KEELES

DIPLOMITÖÖ

REET GRENBERG
JUHENDAJA PROF. P. ARISTE

TARTU 1969

Eessõna

Käesolev diplomitöö püüab anda ülevaate ersa keele postpositsioonidest ja nende funktsioonidest.

Töö aluseks on võetud Mordva ANSV-s Ardatovi rajoonis Ketšenbije külas kõneldav murrak. Et töös käsitletakse ka ersa kirjakeeles esinevaid postpositsioone, on kasutatud veel kirjakeelseid tekste. (ajakirjadest „Стмко" ja „Сурань молт"). Töös eraldatakse murrak kirjakeelest vütega näidislausete lõpul, postpositsioonide loetelus tuuakse esmajärjekorras murrakus kasutatav vorm.

Töö sissejuhatuses selgitatakse postpositsiooni kui grammatilise kategooria tekke põhjusi, olemust, funkt-

siivone, erinevust teistest sõnaliikidest.
1. ptk.-s antakse postpositsioonide loetelu nende funktsioonide järgi. Nii on eraldatud kohta, aega, põhjust, objekti, määra näitavad postpositsioonid. Samas peatükis antakse ka nimetused, millest postpositsioonid on tekkinud. (nimetusi on nimetatud lähtesõnadeks).

2. ptk.-s analüüsitakse postpositsioonide käändeid ja tuuakse postpositsioonide loetelu käänete järgi.

3. ptk. käsitleb postpositsioonide erivorme, st. vorme, mis postpositsioonile on lütkunud pöördelõpp või sufiksid.

4. ptk.-s pööratakse põgusalt postpositsiooni juurde kuuluva substantiivi või pronoomeni (pearõhu) käänet.

0. Sissejuhatus.

0.1. Soome-ugri keeltele on omane partiklite kasutamine.

A. Jännes defineerib partikli mõiste järgmiselt: „Partikkelit, s. o. kaikki semmoiset sanat, jotka muotonsa tai merkityksensä taikka molempien puolesta poikkeavat kielen sanojen kahdesta muusta pääryhmästä, nomineista ja verbeistä,...“[1] Jännes peab partikliteks selliseid sõnu, mis oma laadilt või tähenduselt või mõlema poolest erinevad noomenitest ja verbidest.

A. Jännes jaotab soome keele partiklid adverbideks, post- ja prepositsivonideks, konjuktsivonideks ja interjektsivonideks. „Adverbid määravad verbe, adjektiive või teisi adverbe

---

[1] A. Jännes, SPM, Helsinki, 1890, lk. 1.

koha, aja, viisi, põhjuse vm. suhtes. Post- ja prepositsioonid kuuluvad substantüvi või substantüvina kasutatud sõna juurde ja määravad verbiga väljendatud tegevuse kohta, aega, viisi, suunda, põhjust vm. suhteid."[1]

0.2. Pre- ja postpositsioonid on oma ülesande poolest sarnased käändelõppudele, väljendades suhteid sõnade vahel, kuid väljenduse konkreetsuse poolest erinevad nad käändelõppudest: kui käänded väljendavad suhet abstraktselt, süs positsioonid täpsustavad, konkretiseerivad neid suhteid, näidates positsiooni juurde kuuluva substantüvi või pronoomeni „osaa, pintaa tai läheistä avaruutta".[2] Näiteks: kudo-so 'majas' pro kudo ekšnę 'maja taga'; kudo vaksnę 'maja kõrval'; kudo ikelé 'maja ees (ke).

0.3. Mordva keeltes kasutatakse üksnes postpositsioone, s.t. positsioon võib esineda ainult peasõna (substantüvi või substantüvina kasutatud sõna) järel. Näiteks: valmant' udaro 'akna taga';

---

1 A. Jännes, SPM, lk. 1.
2 A. Jännes, SPM, lk. 102.

пиполонʼтʼ marto 'jäneseg'; *lejeńtʼ čiręsę* 'jõe ääres'; *moń estedʼe* 'minustʼ. (Ke)

Järelikult prepositsioone mordva keeltes ei esine.

0.4. Postpositsioonide arv tänapäeva mordva keeltes on suhteletelt suur

B. Serebrennikov põhjendab postpositsioonide arvukust tänapäeva mordva keeltes sise- ja väliskohakäänete funktsioonide rohkusega. Ta väidab, et kunagi valitses sise- ja väliskohakäänete funktsioonide vahel terav vahe, mis kaasaegsetes ersa ja mokša keeltes on teataval määral kadunud.

„Местные падежи стали многозначными. На этой почве возникла необходимость в более чётком языковом выражении различных оттенков местных значений,"[1] järelikult oli postpositsioonide tekke põhjuseks kohakäänete mitmetähendus-likkus. See asjaolu ei võimaldanud selgelt väljendada erinevaid kohalisi

---

1 *Б. А. Серебренников*, Историческая морфология мордовских языков. Москва, 1967, стр. 239.

suhteid. Sel pinnal tuli kasutusele võtta erilised abisõnad – postpositsioonid.[1]

0.5. Mõned keeleteadlased on püüdnud selgitada erinevate postpositsioonide tekke aega. F. Markov on jaotanud postpositsioone vanemateks ja hilisemateks, võttes jaotuse aluseks praegu keeles esinevate postpositsioonide abstraktsuse astme. Nü peab F. Markov vanemateks neid postpositsioone, mis praeguses keeles on kaotanud sõnavaralete iseseisvuse; ~~mis~~ nad on puht abisõnad, mille lähtesõnu ei saa kindlaks teha, sest selliseid ~~nimi~~sõnu praeguses keeles enam ei esine.[2] Selleted postpositsioonid on minetanud oma lähtesõna tähenduse ja väljendavad suhteid lauselüümete vahel. Sellistest postpositsioonidest märgib F. Markov vel'de 'kellegi või millegi abiga'; turtov '(kellegi või millegi) jaoks, tarvis'; pert' 'ümber'; esnę 'sees'; mel'ga 'taga'; kis' 'tõttu, pärast';[2]

---

1 Б. А. Серебренников, Историческая морфология ..., стр. 239.

2 Ф. П. Марков, Очерки мордовских языков. I Саранск, 1961, lk. 68.

Kõiride nende postpositsioonide lähtesõna on teadmata või oletatav.

Hilisemateks peab F. Markov neid postpositsioone, mis pole naotanud sidet oma lähtesõnadega, olles keeles kasutusel samaaegselt substantüvide või adverbidena. Näiteks: meilé 'pärast, hiljem'; pel'dé 'poolt, juurest'; vel'ksnę; jutksto 'vahel, keskel'. meilé on keeles kasutusel ka adverbina. vel'ksnę, pel'dé, jutksto on pärit substantüvidest, vastavalt vel'ks 'katus'; pel' 'pool'; jutko 'vahemaa, ajavahemik'.[1]

Peale eeltoodu mainib F. Markov veel gruppi postpositsioone, millel on olemas keeles lähtesõnad, kuid postpositsioonidena on nad naotamas leksikaalset tähendust, ilmutades tendentsi abstraktsioonile. Näiteks: eikakšoń_bes 'lapseni'; moń_goisę 'minu järgi'; tikše potso 'rohu sees'; bokazot 'sinu kõrval'; eikakšoń_bras 'lapseni'; kudoń_gel'es 'maja laiuselt'. Nimetatud postpositsioonide lähtesõnad on järgmised: pe 'lõpp'; koi 'komme, tava'; potso 'sisemus'; boka 'külg'; pra 'pea'; kel'e 'laius'.[1]

1 Ф. П. Марков, Очерки мордовских ..., lk. 69.

Eelnevast jaotusest võib järeldada, et postpositsiooni ja tema lähtesõna vaheline tähenduslik seos on keele arengu käigus lõdvenenud. Postpositsioon, mis algul omas ainult üht funktsiooni, on hiljem hakanud täitma mitut. Näiteks postpositsioon v́el'ksęs, mis algul omas kohalist funktsiooni, tähendades (objekti) kohale, ülalpoole (objekti), võib, olenevalt kontekstist, täita omamise funktsiooni: kin' v́el'ksęs kadi eikakšot 'kelle rätte jätsid oma lapsed' (Ся)
Näitest järeldub, et postpositsiooni tähendus on muutunud abstraktsemaks.

0.6. Грамматика мордовских языков. märgib, et D. Bubrich jaotab komi keele postpositsioonid postpositsioonideks ja postpositsioonilisteks sõnadeks. Sama grammatika väidab, et „mordva keeltes on olukord analoogiline."[1] Postpositsioone kasutatakse keeles ainult postpositsioonide tähenduses – s.t. nad on muutumatud abisõnad, mis ei oma iseseisvat leksikaalset tähendust ja väljendavad suhteid nende juurde kuuluvate sõnade vahel

---

1 Грамматика мордовских языков. Фонетика и морфология. Саранск, 1962., стр. 337.

lauses. Nad omavad tähendust ainult postpositsioonina ja enamikel juhtudel on nende lähtesõnad keelest kadunud. Nüsuguste postpositsioonide hulna võib lugeda v'el'd'e (kellegi või millegi) abiga, kaudu; k'is' 'tõttu, pärast'; koisę 'järgi, põhjal'; marto 'koos'; m'el'ga 'taga'.[1]

Postpositsioonilised sõnad on keeles kasutusel ka muude sõnalükidena. (enamasti nimi- või määrsõnadena, harvemini omadus-, arv- või asesõnadena). Sõnalügi määrab sõna süntaktiline asend lauses. Postpositsiooniliste sõnade etümoloogia on enamasti selge. Näiteks: ало 'all; bokas 'kõrvale'; лаўкs 'peale'; tarkas 'kohale'.[2]

Jaotus postpositsioonideks ja postpositsioonilisteks sõnadeks omab mõnevõrra tähtsust postpositsioonide etümoloogia ja suhtelise vanuse selgitamisel. (vt. F. Markovi jaotus). Postpositsiooni kui grammatilise kategooria vaatlemisel ei saa seda jaotust pidada vajalikuks, sest nü postpositsioonid kui postpositsioonilised

---

1 Грамматика мордовских..., стр. 337.

2 Грамматика мордовских..., стр. 338.

sõnad täidavad süntaktiliselt samu funktsioone: nad on abisõnad, mis väljendavad ruumilisi, ajalisi, põhjuslinne jm. suhteid lauses.

0.7. Грамматика мордовских языков märgib postpositsioonide morfoloogilise külje kohta järgmist:

„Морфологически послелоги представляют собой окаменевшие падежные формы существительных и местоимений и считаются неизменяемыми словами."[1] Järelikult peab mainitud grammatika postpositsioone muutumatuteks sõnadeks, sest nende näänded on „kivistunud".

Samal seisukohal on ka M. Jevsevjev ja B. Serebrennikov oma grammatikates.[2] B. Serebrennikov väidab, et postpositsiooni aluseks on olnud alati mingisugune sõna, mis on enesega lütnud kohakäände lõppe.[2] M. Jevsevjev märgib oma grammatikas, et mõned autorid väidavad postpositsioonide käändumatust ja seega peavad vorme ало, алда, алоv, алдо (ühise tüve ал erinevad vormid) kivinenuteks ning

---

1 Грамматика мордовских..., стр. 337.
2 Б. А. Серебренников, Историческая морфология..., стр. 239.

igaüht neist eraldiseisvaks postpositsiooniks.[1]

P. Ariste oma artiklis „Adverbide arenemisest läänemere keeltes" märgib, et läänemere keeltes on ees- ja järelsõnad lähedased määrsõnadele ning ees- ja järelsõnadki võivad käänete järgi muutuda. „Soome-ugri keelte järelsõnad ei ole üksnes süntaktiliselt esinevateks abisõnadeks, vaid need on adverbidele lähedal seisvaid iseseisvaid sõnu, milledel võib olla alles osaline muutumine käänete järgi. Nõnda näit. pole handi (ostjaki) keeles suur osa järelsõnu midagi muud kui süntaktiliselt järelsõnade tähenduses tarvitatud noomeneid täielikkude deklinatsioonivormidega. Olenedes süntaktiliset asendist, võivad need sõnad esineda nas iseseisvate sõnadena või abisõnadena."[2]

P. Ariste näitab, et „samasugune olukord kehtib muudeski soome-ugri keeltes, kuigi eri keeltes pole ees- ja järelsõnadel selles ulatuses deklinatsioonivorme nagu ostjaki keeles."[2]

---

1 М. Е. Евсевьев, Основы мордовской грамматики. Эрзянь-грамматика. Москва, 1929. стр. 280.

2 P. Ariste, Adverbide arenemisest läänemere keeltes. Trad. tööd pühendatud TRÜ 150. aastapäevale. Tallinn, 1852, lk. 121-122.

Ersa keeles esineb postpositsioonidel põhiliselt 6 kohakäände lõppe: illatüvi, latüvi, inessüvi, elatüvi, ablatüvi ja prolatüvi. Ersa keele tagasõnad võrivad ka mõningatel juhtudel konjugeeruda ja lüta enesega possessüvsufikseid. (vt. ptk. „Postpositsioonide erivormid.")

Et postpositsioonid käänduvad teatud käänetes ja mõningatel juhtudel isegi konjugeeruvad, ei saa neid pidada puht muutumatuteks sõnadeks. Kui lähtuda tõigast, et paljud postpositsioonid on naotanud selle käände funktsiooni, millest ta on tekkinud, on n.ö. „kivinenud", siis võib neid pidada muutumatuteks sõnadeks. (vt. ptk. „Postpositsioonide käänded.").

1. Postpositsioonide funktsioonid ersa keeles

1.0. Postpositsioonid väljendavad keeles kindlaid funktsioone. Nad väljendavad ruumilisi, ajalisi, põhjuslikke jm. suhteid olendite või esemete ja neile omistatud tegevuse vahel. Postpositsioonid nimetavad substantiivi või substantiiviks rasutatud sõna juurde.

Suurem hulk ersa keele postpositsioone näitavad mitmesuguseid ruumilisi suhteid. Nad on võetud rasutusele, et konkreetsemalt näidata, missugust „osaa, pintaa, avarumtta"[1] tegevus hõlmab objektist, millele ta on suunatud. (kus ta toimub või kust ta väljub). Ruumilisi suhteid näitavad postpositsioonid kujutavad endast kohakäänded: nad on liitnud enesega illatiivi, latiivi, inessiivi, elatiivi, ablatiivi või prolatiivi

1 A. Jännes, I P M. Helsinki, 1890, lk. 102.

käänete lõppe.

1.1. Ruumilisi suhteid näitavad postpositsioonid.

алоŋ (алоv), ало, алдо, алда. Postpositsioonide käänded on pärit soome-ugri sõnast ал 'alumine'.[1]

1.1.1. алоŋ (алоv) kšes' pras' stol' алоŋ 'leib kukkus laua alla'. (Ke) čufto алоŋ mać 'ta heitis maha puu alla' (Ke)

Postpositsivon näitab, et tegevus on suunatud objektist allapoole. Vastab küsimusele kuhu? ja kujutab latüvi käänet lõpuga -v (Ke. -ŋ)

1.1.2. ало. psakas' aští stol' ало 'kass istub laua all'. (Ke) Vastab küsimusele kus? ja märgib, et tegevus toimub objektist allpool.

1.1.3. алдо mon saija kšeśt' stol' алдо 'ma võtsin leiva laua alt' (Ke)

Vastab küsimusele kust? ja on morfoloogiliselt ablatüvi kääne. Näitab, et tegevus saab alguse objekti alt.

---

[1] H. Paasonen, Mordwinische Chrestomathie mit Glossar und Grammatikalischem Abriss. Helsingfors, 1909, lk. 59.

1.1.4. **алда**. ujan ved' алда 'ujun vee all (piki veealust)'; l'ejes' čudi pando алда 'jõgi voolab mäe all (rööbiti mäega)' (Ke); pand-алда stada jaki 'mäe all (rööbiti mäega) käib kari'.

Postpositsiooni kasutatakse juhul, kui subjekt lügub objekti all rööbiti selle objektiga. Tegemist on prolatüviga. (lõpp -ga).

1.1.5. **bokas, bokaso, bokava**. Postpositsioonid on arenenud substantüvist boka 'külg' (vene laen)[1].

1.1.5. **bokas**. meijel'e mol'ć sodamos't' bokas 'süs läks (ta) peigmehe kõrvale' (Ke); lejen't' bokas pačkods' '(ta) läks jõe äärde' (Ke)

Näitab, et tegevus on suunatud objekti kõrvale, objekti vahetusse lähedusse. Vastab küsimusele kuhu? ja omab illatüvi lõppu -s.

1.1.6. **bokaso**. kudo bokaso kasit' ćitśat 'maja kõrval (ääres) nasvavad lilled' (Ke) ojmsin'ek omet bokaso 'me puhnasime heinakuhja kõrval' (Ca)[2]

Postpositsioon täidab inessüvi funktsiooni, näidates, et tegevus toimub

1 H. Paasonen, Mordwinische..., lk. 64.
2 „Сатко", lk. 2.

objekti kõrval, külitsi objektiga. Omab inessüvi lõppu -so.

1.1.7. bokava. latkon't' bokava molínek 'me läksime piki järsakut' (Ke); avatné ulnest' ozado kudo bokava 'naised olid istunud maja äärde' (Ca)[2].

Postpositsioon täidab prolatüvi funktsiooni, näidates lükumist objekti kõrval (rööbiti objektiga) või paljude ühesuguste ~~obje~~ olendite või esemete asetsemist rööbiti objektiga.

ezęs, ezga, esńę. Bubrich kinnitab, et mokša postpositsioonid esa, esta, es omavad algupärasemat kuju kui ersa eisę, eistę, eis. Ta peab võimalikuks siduda nende postpositsioonide varasem tüvi ez- udmurdi pronoomeniga as 'ise', mis täiendi funktsioonis omab tähendust oma, isiklik. Süt võib oletada ez varasemaks tähenduseks hing. Autor peab ez-tüve ezęs, ezga... lähtesõnaks, kust võis tulla ka nende tähendus sisse, sees!

---

1 Б. А. Серебренников, Историческая..., lk. 241.
2 „Сятко", lk. 4.

1.1.8. ezęs kudon't' ezęs sovas' loman' 'majja sisenes inimene' (Cy); sonzę ezęs pedas' orma 'temasse tuli haigus' (Or.)

Postpositsioon näitab, et tegevus on suunatud objekti sisemusse. Tegemist on illatüviga. (lõpp -s).

esnę vai, c'oram, rados'tem aras' esnęt' 'oh, mu poiss, minu rõõrnu ei ole sinus' (Or)

1.1.9. esńę näitab, et tegevus toimub objekti sisemuses.

Ersa kirjakeeles esineb postpositsioon kujul eisę.

1.1.10. ezga. čuftoń't' ezga jakit' sukst 'puu sees (seespool puud) ronivad ussid' (Ke)

Näitab, et olend või ese lügub objektist seespool, mööda objekti sisemust. Kujutab prolatüvi käänet. (lõpp -ga).

ekšs, ekšńę (ekšsę), ekšstę.

Postpositsioonide lähtesõnaks on olnud substantüv ekše 'vari, jahedus'[1]

1.1.11. ekšes ~ ekšs kudoso siń' ozast' stol' ekšs 'kodus nad istusid laua taha' (Ke);

---

1 H. Paasonen, Mordwinische..., lk. 123.

mon molán stol' ekšes 'ma lähen laua taha' (Ke)

Postpositsioon väljendab tegevuse suundumist objektist tahapoole. Ta omab illatüvi lõppu -s ja täidab ka illatüvi funktsiooni, vastates küsimusele kuhu?

1.1.12. ekšńę (ekšsę) mon aštan stol' ekšńe 'ma seisan laua taga' (Ke); pat'aso mon' ekšńę mirdéńe tujes' 'tema õde on minuga abielus' (Ke)

Postpositsioon näitab, et tegevus toimub objektist tagapool. Teises näitelauses on postpositsiooni kasutatud ülekantud tähenduses. Morfoloogiliselt kujutab postpositsioon inessüvi (lõpp -se, Ke. -ńę)

1.1.13. ekšstę mon saija kšest' stol' ekšstę 'ma võtsin leiva laua tagant' (Ke)

Postpositsioon märgib, et tegevus väljub objekti tagant. Tegemist on elatüviga (lõpp -stę)

ik'éléŋ (ik'élev), ik'éle, ik'el'de, ik'el'ga.

H. Paasonen peab postpositsioonide aluseks tüve ik'el'-, mis võis tähendada 'esmalt, endine'.[1]

1.1.14. ik'éléŋ (ik'élev) tus' pećka ik'éléŋ

1 H. Paasonen, Mordwinische..., lk. 65.

jarsamo pélén anokstamo 'läks ahju ette sööki valmistama' (Ke)

Postpositsioon näitab, et tegevus ~~toimub~~ suundub objekti ette, haarab maa-ala objektist eespool. ik'éléy (ik'élév) on latüv, vastab küsimusele kuhu?

1.1.15. ik'élé. ekakšnę aštit' kudost' ik'élé 'lapsed seisavad maja ees' (Ke)

Postpositsioon märgib, et tegevus toimub objektist eespool.

1.1.16. ik'éldé. školant' ik'éldé sirgas' lišme 'kooli eest läks hobune ära' (Ke)

Postpositsioon on ablatüvis (lõpp-dé) ja väljendab tegevuse lähtumist objekti eest.

1.1.16. ik'élga. kudont' ik'élga čuć ved' 'vesi voolab maja eest mööda' (Ke)

Postpositsioon on prolatüvis (lõpp-ga) ja teda kasutatakse juhul, kui öeldis väljendab lükumist objekti suhtes. (antud juhul objekti ees).

jonoy (jonov), jono, jondo, joyga

Postpositsioonide käänded on saadud substantüvist jon 'suund'[1]

---

1 H. Paasonen, Mordwinische ..., lk. 69.

1.1.17. jonoŋ (jonov) son s'eis' tuwat jonoŋ ta läks sinna suunda' (Ke); vans' pos'olkan' od postroikatnen' jonoŋ 'vaatas küla ja ehituste suunas' (Cx[2])

Postpositsioon näitab, et tegevus on suunatud objekti poole. Tegemist on latüviga (lõpp - v, Ke. - ŋ)

1.1.18. jono son tuwat jono 'ta on selles suunas' (Ke); алоре jono mar'avst moron' moric'at' 'altpoolt kuuldus laulu' (Ke)

Postpositsioon märgib mingis suunas olemist või mingist suunast tegevuse lähtumist; vastab küsimusele kus? või kust?

1.1.19. jondo paksan't' jondo vel'en't' лаŋks puvas' taiks varma 'põllu poolt puhus küla peale vaikne tuul' (Cy[2])

Postpositsioon kujutab morfoloogiliselt ablatiivi ja näitab tegevuse lähtumist objekti juurest, poolt.

1.1.20. joŋga. kafto joŋganzo aravtoz' stult 'kahel pool teda on pandud toolid' (Ke); son juţi tuwat joŋga 'ta läheb seda suunda mööda' (Ke)

Postpositsiooni kasutatakse juhul, kui verb väljendab ~~väljendab~~ liikumist

---

1 „Сямко", lk. 5.

2 „Сурань толм", lk. 6.

mingi objekti sumnas või kui palju ühesuguseid olendeid, esemeid asetseb rööbiti objektiga.

jutks, jutkso, jutksto, jutkova.

Postpositsioonide aluseks on substantiiv jutko, mis tähistab ajavahemikku või vaheruumi.[1]

1.1.21 jutks. pil'gem šočko jutks poyks 'minu jalg jäi palkide vahele'. (Ke)

Postpositsioon ~~väljendab~~ näitab, et tegevus toimub kohas, mis asetseb kahe objekti vahel. -s on illatiivi lõpp, postpositsioon vastab küsimusele kuhu?

1.1.21 jutkso. mon ašt'an čufto jutkso 'ma seisan puude vahel'. (Ke)

Postpositsioon näitab, et olend, ese asetseb objektide vahel. -so on inessiivi lõpp.

1.1.22. jutksto. čufto jutksto liś verigiź 'puude vahelt tuli välja hunt' (Ke)

lomat'ńe jutksto liś ekakš 'inimeste vahelt jooksis välja laps' (Ke)

Postpositsioon näitab, et tegevus

---

1 H. Paasonen, Mordwinische ..., lk. 70.

lähtub objektide keskelt, vahelt.

1.1.23 jutkova. čuftotńeń jutkova ozavtinék modamar't' 'puude vahele pandi maha kartul' (Ke.)

Postpositsiooni nasutatause, kui olendid, esemed asetsevad objektide vahel, olles ise rööbiti nende objektidega.

1.1.24. karšo

Postpositsioon on laenatud tatari keelest, kus ta esineb kujul karšy 'vastas'.[1]

son aští moń karšo 'ta seisab minu vastas' (Ke); songak ozaś moń karšo ezémeńt' лауks 'temagi istus minu vastu tooli peale' (Ke)

Postpositsioon väljendab olendi, eseme asetsemist objektiga paralleelselt, objektist üle, vastas.

Ersa kirjakeeles on olemas ka vorm karšes, mis kujutab illatüvi ja vastab küsimusele kuhu?

k'el'es, k'el'e.

Postpositsioonid on pärit substantüvist k'el'e 'laius'.

---

1 H. Paasonen, Mordwinische ..., lk. 183.

1.1.25. k'el'es. ist'a i mar'avst viren' k'el'es 'nü süs kuuldus üle kogu metsa (metsa laiuselt)' (Ke). kuroksto sonze kuvalt kortazevst stroikan't' k'el'es 'varsti temast räägiti üle kogu ehituse' (Cx). paks'an' k'el'es jakin 'käisin üle kogu põllu' (Ke)

Postpositsioon näitab, et tegevus hõlmab tervet objekti, objekti kogu selle laiuses.

1.1.26. k'el'e. ve'd'es' valovs' kudon' k'el'e 'vesi voolas üle kogu maja' (Cx[2]); ul'it's'an' k'el'e il'a pizn'e 'üle kogu tänava ära karju' (Ke)

k'el'e täidab sama funktsiooni, mis k'el'es. Nende kasutamine oleneb sellest, kas väljendatakse lõpetatud (k'el'es) või lõpetamata tegevust (k'el'e).

kunškaŋ (kunškas), kunškaso, kunškasto, kunškava.

Postpositsioonid pärinevad substantüvist kunška 'keskkoht'.[1]

1.1.27. kunškaŋ (kunškas) m'ejs k'ev'er dik modar'kast' kudo kunškaŋ 'miks veereta-

---

1 H. Paasonen, Mordwinische..., lk. 86.
2 „Сямко", lk. 5.

sid kartuli maja keskelé (Ke)

Postpositsioon näitab, et tegevus on suunatud objekti keskkohta. Tegemist on illatüvi käändega (lõpp -s, Ke. -ŋ)

1.1.28. kunškaso. vir kunškaso ul'n'eś sonzę pizęzę 'metsa keskel oli tema pesa'. (Ke)

Postpositsioon näitab, et tegevus toimub objekti keskkohas. -so inessüvi lõpp. kunškasto. son sas' viren' kunškasto 'ta tuli metsast' (metsa keskelt) (Ke)

Postpositsioon näitab, et tegevus lähtub objekti keskkohast. -sto on elatüvi lõpp.

1.1.29. kunškava. paksan' kunškava mol'i 'läheb keset põldu' (Ke); viren't kunškava jakin'ek 'käisime keset metsa' (Ke)

Postpositsiooni kasutatakse, kui väljendatakse olendi, eseme lükumist objekti keskkohas.

1.1.30. kuvalmo(a). Postpositsioon on pärit substantüvist kuvalmo 'pinnus'[1] kin't kuvalma 'pini teed' (Ke)

Postpositsioonina väljendab, et tegevus

1 H. Paasonen, Mordwinische..., lk. 87.

toimub piki objekti või objekti kogupikkuses.

1.1.31. **koŕas**.

Postpositsiooni etümoloogia pole selge. Oletatakse, et pärineb tatari sõnast kürä 'mööda'.[1]

erit' minek koŕas 'nad elavad meie vastas' (Ke).

koŕas vastab oma funktsioonilt postpositsioonile karšo.

лауks, лауksо, лауksto, лауда.

Postpositsioonide lähtesõnaks on olnud substantiiv лаудо, mis tähendab pealispinda.[2]

1.1.32. **лауks**. jams't' pritiṇ́ek stol' лауks 'me panime supi lauale' (Ke)

Postpositsioon märgib, et tegevus suundub objekti pealispinnale. -s on illatiivi lõpp, postpositsioon vastab küsimusele kuhu?

1.1.33. **лауksо**. jams' stol' лауksо 'supp on laual' (Ke); sonzejak ulit' mastoron't' лауksо rodnojenze 'temal on ka maa peal sugulased' (Ke).

---

1 H. Paasonen, Mordwinische..., lk. 82.
2 H. Paasonen, Mordwinische..., lk. 88.

Postpositsioon tähistab objekti pealispinda. -so on inessüvi lõpp.

1.1.34. лаукsto. eikakšos' pras' ez'em' лаукsto 'laps kukkus pingi pealt' (Ke) val'man't' лаукsto kandize vikšnez' mešokken't'' aknalaua pealt tõi ta tikitud koti' (Cy) lel'am sas' uma лаукsto sokamsto 'minu onu tuli põllult kündmast' (Ke)

Postpositsioon näitab, et tegevus lähtub objekti pealispinnalt. -sto on elatüvi lõpp.

1.1.35. лауда. mon jutan sęd' лауда 'ma lähen üle silla' (Ke); muskematnen' sravtn'indé piks лауда 'ta riputas pesu nöörile' (Cr²); mez'e ki лауда ardi 'mis mööda tud sõidab' (Cr)

Postpositsioon näitab, et olend, ese lügub mööda objekti pealispinda või palju objekte asetseb objekti pealispinnal. -ga on prolatüvi lõpp.

малау (малаs), малаso, малаsto, малava.

Postpositsioonide oletatav tüvi on мала-, mis võis tähendada lähedus[1]

1.1.36. малау (малаs). kis'kast' малау il'a

---

1 H. Paasonen, Mordwinische..., lk. 92.
2 „Сатко", lk. 2.

este 'koera lähedale ära mine' (Ke); sak̀ малazon 'tule minu lähedale' (Ke).

Postpositsioonid малay ja малas näitab, et tegevus suundub objekti lähedale. Ke. murrakus kasutatakse mõlemaid postpositsioone: малas tuleb tarvituselle kindla objekti puhul. (vrdl. малazon ja kiśkaśt' малay).

1.1.37. малaso. er'an v'ed' малaso 'elan vee lähedal' (Ke); ohon'kina малaso poyks karšozon od ava 'Ohonkino lähedal sattus mulle vastu noor naine' (Ke).

Postpositsioon märgib, et tegevus toimub objekti lähedal. -so inessüvi lõpp.

1.1.38. малasto. čufton't' малasto tuk̀ 'mine eemale puu lähedalt' (Ke.); tuk̀ малasto-nzo 'mine ära tema lähedalt' (Ke)

Postpositsioon märgib, et tegevus lähtub objekti lähedusest. -sto on elatüvi lõpp.

1.1.39. малava. kudo малava jakan 'käin kodu lähedal' (Ke) sonzę малava il'a jak̀a 'tema lähedal ära käi' (Ke)

Postpositsiooni tarvitatakse, et väljen-

olendi, eseme lükumist objekti lähedal.
-va on prolatüvi lõpp.

1.1.40. mielga. jutak mon' mielga 'tule minu taga' (Ke); mon uš siredin' | tink mielga a keneran 'ma olen juba vana, ma teie taga enam ei jõua' (Ke)

Postpositsioon kujutab prolatüvi tüvest mey > mej, mida tänapäeva keeles enam ei esine. Samast tüvest on olemas ka postpositsioon meile 'pärast, hiljem'.[1]

mielga täidab kohalisi funktsioone, näidates, et olend, ese lügub objektist tagapool. (vrdl. ekšńę, mis näitab asetsemist objekti taga)

1.1.41. pačk ~ pačka.

Postpositsiooni etümoloogia pole selge. Mokša keeles esineb ta määrsõnana ja tähendab pooleks.[2]
vir'st' pačk jutamsto poygonest' lamo praz' čuftot 'läbi metsa minnes juhtus vastu palju langetatud puid (Ke)

---

1 Б. А. Серебренников, Историческая ..., lk. 250.
2 Б. А. Серебренников, Историческая ..., lk. 252.

pačk näitab, et tegevus läbib objekti.

11.42. p'es.

Postpositsioon kujutab illatüvi substantüvist pé 'lõpp'[1]
paksánt' jakiźe latkon'-bes 'põld ulatus järsakuni' (Ke)

Postpositsioon näitab, et objekt ulatub kuni teise objektini.

1.1.43 p'eŕka.

Postpositsiooni lähtesõnaks on oletatavasti substantüv p'eré, mis tähendab püratud kohta.[2]
školast' p'eŕka purnawst' ekakšt' kooli ümber kogunesid lapsed' (Ke); oźaźos' di čejeres' mel'sparoso jakast' ümineńt' p'eŕka 'varblane ja hür käisid heameelega ümber põllu' (Ca[3])

Postpositsioon märgib, et tegevus toimub objekti ümbruses, või näitab ringikujulist lünumist. (2. näide).

---

1 H. Paasonen, Mordwinische ..., lk. 107.
2 H. Paasonen, Mordwinische ..., lk. 108.
3 „Camko", lk. 7.

poc, pocto, poco

Postpositsioonid on päit substantüvist potmo, mis tähendab sisemust või kõhtu.[1]

1.1.44. poc. mezé poc tapardasak 'millesse sa pakid' (Ke); čuvśť moda poc ʌatk 'nad oigasid järsaku pinnasesse' (Ke).

Postpositsioon oma tähendust sisse, sisemusse, vastab nüsimusele kuhu? ja on morfoloogiliselt illatüv (lõpp-s)

1.1.45. poco. mon aśťan čufto poco 'ma seisan pun õõnes (pun sisemuses). (Ke)

Postpositsioon märgib, et tegevus hõlmab objekti sisemuse.

1.1.46. pocto. olgotnę pocto l'iś čejer 'õlgede seest tuleb hür (Ke); moda pocto veśńeś eisęst 'maa seest otsis neid' (Cx[2])

Postpositsioon kujutab elatüvi. (lõpp-sto). ja näitab tegevuse lähtumist

---

1 H. Paasonen, Mordwinische ..., lk. 113.
2. „Camko", lk. 8.

objekti sisemusest.

prás, práso, práva.

Postpositsioonide tüveks on substantüv prá 'pea'.[1]

1.1.47. prás. kepedize čufto prás 'tõstis puu otsa' (Ke)

Postpositsioonina märgib prás objekti ülemist osa. -s on illatüvi lõpp.

1.1.48. práso. čufto práso morás' t'oko 'puu otsas laulis öötik' (Ke).

práso omab sama tähendust kui prás, kuid nasutatakse inessüvi funktsioonis. (inessüvi lõpp -so).

1.1.49. tarkava.

Postpositsioon on pärit substantüvist tarka 'koht.'[2] Seda nasutatakse enamasti tähenduses moöda. Morfoloogiliselt nujutab prolatüvi (lõpp -va)

---

1 H. Paasonen, Mordwinische ..., lk. 114.
2 H. Paasonen, Mordwinische ..., lk. 139.

1.1.50. tombalé.

Serebrennikov märgib, et postpositsiooni aluseks on asesõna tüvi to-, millele on lütunud sufiks -mb- (komparatüvne sufiks) ja lne, mis arenes le.[1]

son aš'ti pando tombalé 'ta seisab mäe taga' (Ke). mín' erátnak l'ejs't' tombal'e 'me elame jõe taga' (Ke) pat'am eri l'ejs't' tombal'e 'minu õde elab jõe taga' (Ke).

tombalé näitab, et tegevus toimub teisel pool objekti, objekti taga. Postpositsiooni antonüümiks võib pidada ik'el'e, mis näitab tegevuse toimumist eespool objekti, objekti ees.

Postpositsioon vastab küsimusele kus?

---

1 Б. А. Серебренников, Историческая..., lk. 253.

1.1.51. troks ~ trokska

Postpositsioon pärineb substantüvist ristte, põik[1]

méilé jutas' léinen't troks' pärast läks üle jõe' (Cy[2]); vel'ést' troks art's v'ér'giz' 'läbi küla läks hunt' (Ke); sin' erit' mínek eistę kudoń troks' 'nad elavad meist üle maja' (Cy[3])

troks on funktsioonilt lähedane postpositsioonile pačk, näidates, et tegevus läbib objekti. troks võib näidata ka abstraktsemaid suhteid, näiteks elavad meist üle maja.

Postpositsioonist kasutatakse paralleelselt mõlemat vormi: nominatüvset troks ja prolatüvset trokska.

udaлoŋ (udaлov), udaлo, udaлdo, udaлga

---

1 H. Paasonen, Mordwinische ..., lk. 145.
2 „Сурань толт.", lk. 10.
3 „Сурань толт", lk. 10.

Postpositsioonide etümoloogia pole selge. Oletatakse, et kunagi oli keeles sõna udaл, mis sai postpositsioonide lähtesõnaks.[1]

1.1.52. udaлoŋ. (udaлov) kudos't' udaлoŋ teis't' kardaz 'maja taha rajati õu' (Ke) kudo udaлov osavtįńe čuvto 'maja taha istutati puu' (Ca[2]).

Postpositsioon märgib, et tegevus toimub objektist tagapool, objekti suhtes taga.
udaлoŋ on latüvi vorm.

1.1.53. udaлo. s'e ul'ńes' kudo udaлo 'see oli maja taga' (Ke).

Postpositsioon, et tegevus toimub objektist tagapool ja vastab nüsimusele kus?

1.1.54. udaлdo. kaštom udaлdo l'is' sįŕe baba' ahju tagant tuli välja vana eit' (Ke).

---

1 Б. А. Серебренников, Историческая ..., lk. 254.
2 „Сятко"; lk. 5.

udaлdo väljendab objekti tagapoolt, kust tegevus lähtub. -do on ablatüvi lõpp.

1.1.55. udaлga. kudo udaлganok kiś juti 'meie maja tagant läheb tee' (Ke); piré udaлga čudi léj 'aia taga voolab jõgi' (Ke)

udaлga näitab, et ~~objek~~ olend, ese lügub või kulgeb objekti taga, olles ise objektiga rööbiti. -ga on prolatüvi lõpp.

vakss, vaksnę (vaksso), vaksstо, vakska

Postpositsioonid on moodustatud numeraalist vaks, mis tähendab pinnusmõõtu (ee. vaks)[1]

1.1.56. vakss. tago ŕivez' vakss molć' 'jälle läks ta rebase juurde' (Ke); mondak śupay eŕźań ćoŕa vakss ladań 'astun minagi rikka ersa poisi kõrvale' (Ke).

vakss märgib, et tegevus on suunatud objekti vahetusse lähedusse, juurde,

---

[1] H. Paasonen, Mordwinische..., lk. 149.

kõrvale. -s on illatüvi lõpp.

1.1.57. vaksńę (vaksso). son ašťi moń vaksńę 'ta seisab minu kõrval'. (Ke)

Postpositsioon näitab olendi, eseme ja objekti kõrvuti olemist, külg-külje kõrval seismist.

vakssosonzo ašťi lomań 'tema kõrval seisab inimene' (Cy[1]); ozas' vakssozonzo umoń sodaviks jaŋgazo 'ta vana sõber istus tema kõrval'. (Cy[2])

-so on inessüvi lõpp. (Ke. -ńę)

1.1.58. vaksstо. sińśaśť eŕkéśť vakssto 'nad tulevad järve juurest' (Ke).

Postpositsioon näitab, et tegevus lähtub objekti juurest, äärest, kõrvalt. -sto on elatüvi lõpp.

1.1.59. vakska. kijak ez' juta vakskanok 'nugi ei läinud meist mööda' (Ke); ćorat' jutaśť vakskat' 'poisid läksid sinust mööda' (Ke).

Postpositsiooni kasutatakse väljendamaks olendi, eseme lüknumist objektiga kõrvuti või objektist mööda. -ka on prolatüvi lõpp.

---

1. „Сурань толи", lk. 7.
2. „Сурань толи", lk. 8.

vélksęs, vélksnę (vélkssę), vélkstę, vélkska.

Postpositsioonid on pärit substantüvest vélks 'katus, ülemine osa'.[1]

1.1.60. vélksęs mon' vélksęs lift'as' narmut' 'minu kohale lendas linnuparv' (Ke) sįnst vélksęs tago pojavas' ašo zontikes' 'nende kohale ilmus jälle valge vihmavari' (Ke)

Postpositsioon näitab, et tegevus on suunatud objektist ülespoole. -s väljendab illatüvi ja näitab, et postpositsioon vastab küsimusele kuhu?

1.1.61. vélksnę (vélkssę) vir' vélksnę néjavs pel' 'metsa kohal oli näha pilv' (Ke); pokš bukvaso śormadozel' portretent' vélkssę 'suurte tähtedega oli kirjutatud portree kohale' (Cy[2])

Postpositsioon väljendab olendi, eseme paiknemist objektist ülalpool. -sę on inessüvi lõpp (Ke -nę).

---

1 H. Paasonen, Mordwinische ..., lk. 153.
2 „Сурань толи", lk. 9.

1.1.62. v'el'kstę vir' v'el'kstę sį pi'zemé
'metsa kohalt tuleb vihma' (Ke)

Postpositsioon näitab tegevuse lähtumist ~~objektist~~ ülaltpoolt objekti. -tę on ablatüvi lõpp.

1.1.63. v'el'kska. lamo burat-davolt jutast' v'el'kskanok 'palju lambaid läks meie kohalt mööda' (Ke)

Postpositsiooni kasutatakse väljendamaks olendi, eseme lünumist objekti kohal, olles ise rööbiti objektiga.
vir'ent' v'el'kska l'ivtnest' narmut'
'metsa kohal lendasid linnud' (Ke)
ked'enzę ven'st'isé stol'ent' v'el'kska
'sirutas räe üle tooli' (Ly)

1.1. čir'ęsę, čir'ęstę.

Postpositsioonid pärinevad substantüvist čir'e 'äär, kallas, külg'.[1]

1.1.64. čir'ęsę. l'ejent' čir'ęsę aštest' kemeńška
canaft 'jõe ääres oli rümme pääsukest'
(Cr[2])

---

1 H. Paasonen, Mordwinische..., lk. 135.
2 „Cramko", lk. 9.

nevt'ś kin't' čir'ęsę ečke čočko лаукs
'näitas jämedale palgile tee ääres' (Cr)

Postpositsioon näitab, et olend, ese asetseb objekti kõrval, ääres.

1.1.65. čir'ęstę netnen' kočkin' lejst' čir'estę
'need korjasin jõe äärest' (Ke)

Postpositsioon väljendab tegevuse lähtumist objekti kõrvalt, äärest.
-stę on elatüvi lõpp.

k'ed'sę, k'ed'stę.

Postpositsioonide käänded – inessiiv ja elatiiv – on tekkinud substantiivist k'ed' 'käsi'[1]

1.1.66. k'ed'sę 'kin' k'ed'sę ul'n'it' 'kelle juures olid' (Ke)

1.1.67. k'ed'stę. kin' k'ed'stę sit' 'kelle juurest tulid' (Ke)

Postpositsioonid väljendavad enamasti olendi, eseme omamist objekti poolt, kuid võivad märkida ka kohalisi suhteid: olendi, eseme olemist objekti juures.

---

1 H. Paasonen, Mordwinische ..., lk. 75.

1.2. Ajalisi suhteid näitavad postpositsioonid.

1.2.0. Ajalisi suhteid näitavate postpositsioonide ülesandens on lähemalt määratleda lauses esinevat ajamäärust. Suurem osa postpositsioonidest oli käsitlusel seoses ruumilisi suhteid näitavate tagasõnadega. Järelikult oleneb ühe ja sama postpositsiooni funktsioon kontekstist, kuhu ta kuulub.

1.2.1. <u>mèijelè</u> (mèilè).

<u>Serebrennikov</u> seletab postpositsiooni etümoloogiat järgmiselt: „<u>mej</u>' исторически восходит к <u>хтеӈ</u>. Имеются многочисленные параллели в других финно-угорских языках, ср. финск. myötä 'по'; myös 'также'; myöstä 'отводить, оттягивать', саамск. maӈ-ne 'назад (в сложных словах), maӈ-as 'назад', мар.[1]

---

[1] <u>Б. А. Серебренников</u>, Историческая..., вк. 250.

mɣn-gɣ, mönɡ-eš 'назад', манс. mänt, mäntl. В мокшанской форме melä выпало j (melä < mejlä). Таким образом послелог mejlä восходит к более древнему * meŋ-l-ne. Группа ln, как обычно, упрощалась в l, а ŋ превращалось в j и позднее утрачивалось"[1]

t'e ul'nes' mon'de m'eijel'e 'see oli pärast mind' (Ke)

Ersa kirjakeeles esineb vorm m'eil'e.

tan'anen' esęnzę einakštnen' marto javomadon't' meil'e ul'n'es staka 'Tanjal oli pärast lahkumist oma lastega raske' (Cy[2])

Postpositsioon tähendab pärast, hiljem.

1.2.2. p'er't.

Oletatakse, et postpositsioon on pärit sõnast p'ere, mis tähistab püratud kohta[3].

---

1 Б. А. Серебренников, Историческая ..., lk. 251.
2 „Сурань толп", lk. 15.
3 Б. А. Серебренников, Историческая ..., lk. 255.

telen' p'er't ul'n'es' jakšamo 'talve kestel oli külm' (Ke); vem' p'er't jakin 'näin neset ööd' (Ke)

Postpositsioon näitab, et tegevus või nähtus hõlmab ajavahemiku tervikuna või osa ajavahemikust.

1.2.3. karšo. pokš prazdn'iken' karšo ki ščer'di 'kes töötab enne (vastu) suurt püha' (Ke); in'ičin' karšo pat'am tus' mirdenen' 'enne (vastu) lihavõttepühi läks õde mehele' (Ke)

Postpositsioon näitab tegevuse või nähtuse asetleidmist vahetult enne mingit sündmust.

1.2.4. p'el'ey. (p'el'ev)

Postpositsioon on pärit substantiivist p'el' 'pool'[1]. Tavaliselt väljendab ta kohalisi suhteid.

m'eijel'e ots sit čopod' p'el'ey 'süs tulevad nad muesti õhtu poole' (Ke)

Postpositsioon näitab ajavahemiku

---

1 H. Paasonen, Mordwinische..., lk. 107.

ebamäärasust. Sama võivad väljendada na postpositsioonid
малау (малав), малasto, малава

1.2.5. čokšńe малау sak̀ 'õhtu poole tulé' (Ke).

1.2.6. obed малasto ušoťťano tikšeń l'ed'eme 'lõuna paiku hanname heina tegemá' (Cя[1])

1.2.7. p'el'eve малава sas' kudoy 'kesköö paiku tuli ta koju' (Ke)

1.2.8. ik̀'el'e. eŕavol' čide ik̀'el'e sams t'eńet' 'sa olensid pidanud tulema ühe päeva eest (üks päev varem).
ik̀'el'e on sün nasutatud tähenduses enne, varem.

1.2.9. лауks.
kov venzę лауks tujat 'kuhu öösеks lähed' (Cy[2])
tikšes' t'el'e лауks sati 'heina jätkub talveks' (Cя[3])
лауks näitab, et ajavahemina on hõl-

---

1 „Сятко", lk. 12.
2 „Сурань толт", lk. 10.
3 „Сятко", lk. 5.

matud nähtuse poolt tervikuna.

1.2.10. лаŋда

čoks лаŋда puvas't' vijev varmat' 'sügisel puhus tugev tuul' (Cy[1])

sak čokšńe лаŋда mińeńek 'tule õhtul meile' (Cя[2])

Postpositsioon vastab küsimusele millal? ja näitab, et tegevus või nähtus hõlmab kogu ajavahemiku.

1.2.11. jutkova.

nedla jutkova jakiń 'nädala jooksul näisin' (Cя[3])

1.2.12. kunšnava.

telé kunšnava nolđimiz' nudoŋ 'talve kesnel lasti mind koju' (Ke).

Postpositsioon märgib tegevuse toimumist ajavahemiku keskel.

1.2.13. pérk.

čokšńeń pérk pises' pizéme 'terve öö sadas vihma' (Cy[4])

---

1 „Сурань толи", lk. 5.
2 „Сятко", lk. 12.
3 „Сятко", lk. 18.
4 „Сурань толи", lk. 5.

Postpositsioon märgib, et tegevus või nähtus leidis aset kogu ajavahemiku vestel.

1.2.14. p'iŋgstę.

Postpositsiooni aluseks on substantiiv p'iŋge 'aeg'[1] ja morfolvogiliselt kujutab elatiivi.
nede kortast' mon' piŋgstę 'sellest räägiti minu juuresolekul' (Cy[2])

1.3. Põhjuslikke suhteid näitavad postpositsioonid.

Põhjuslikkust märkivad postpositsioonid koos nende juurde kuuluvate substantiivi või pronooméniga näitavad miks, mis põhjusel tegevus toimub.

---

1 H. Paasonen, Mordwinische ..., lk. 109.
2 „Сурань толт", lk. 5.

1.3.1. k'is, k'isę.

mon teija ton'-g'is 'ma teen sinu pärast' (Ke); mezen'-g'is tin' robotado 'miks te töötate' (Ke) mon'-g'isę il'a m'el'av-to 'minu pärast ära nuta' (Ke).

Serebrennikov peab postpositsiooni lähtesõnaks ki 'tee'.[1]

1.3.2. m'el'ga.

meźe m'el'ga kučid'iź 'mins sind saa-deti' (Ke); jakas' eikakšonzo m'el'ga 'ta läns lapse pärast'

Nagu näha, võib m'el'ga esineda nii kohalises kui põhjuslikus funktsioonis, olenevalt kontekstist.

1.3.3. kuvalmo(a).

purnakšnos' stol' čoranzo samont' ku-valma 'kattis laua poja tuleku puhul' (Cy[2]); sinst jožost beranel' sen' kuvalma 'neil oli halb tuju sellepärast' (Cy[2])

---

1 H. Paasonen. Mordwinische ..., lk. 77.

2 „Сурань толи", lk. 9.

1.4. Eraldiolemist või puudumist näitavad postpositsioonid.

1.4.1. tarkas.

Postpositsioon on moodustatud substantüvist tarka 'koht, ase'.[1] tarkas omab illatüvi lõppu -s ja võib täita ka kohalist funktsiooni.

toń galmatadiź tarkazonzo 'sind matame tema asemel (Ke); suroń tarkas makś počt 'terade asemel andis ta jahu' (Cy[3])

Postpositsioon näitab, et üns objekt on asendatud teisega.

1.4.2. baška.

Postpositsioon kujutab prolatüvi tatari laenust baš 'pea'.[2]

sahardo baška a mezde kavanams 'peale suhuru pole millegagi kostitada' (Ke)

ćoradonzo baška semijazo kijak araś

---

1 H. Paasonen, Mordwinische..., lk. 139.

2 Б. А. Серебренников, Историческая..., lk. 239.

3 „Сурань толт", lk. 2.

'peale poja pole perekonnas kedagi' (Ke)

1.4.3. t'emen'.

mon' t'emen' a jer'avat' 'ilma minuta sa ei saa elada' (Ke)

Postpositsioon näitab kellestki või millestki ilmaolemist.

1.5. Eeskuju või sarnasust näitavad postpositsioonid.

1.5.1. kor'as.

ombocést' teik vasen'cést' kor'as 'tee teine esimese põhjal, järgi' (Ke); ton'si kor'as 'sinu järgi' (Ke).

Postpositsioon näitab eeskuju või sarnasust.

1.5.2. koin'ę (koisę)

Postpositsioon pärineb substantiivist koi 'tava, harjumus'[1].

---

[1] H. Paasonen, Mordwinische..., lk. 79.

moń koisę 'minu järgi, põhjal' (Ke)
koisę kattub funktsioonilt postpositsioo-
niga koras :

1.5.3. koń'damo.

koń'damo on omadussõna ja tähendab
sarnane. Esinedes substantiivi või pro-
noomeni järel, võib teda pidada
postpositsiooniks.
tink čajes' avol' lijań koń'damo 'teie
tee ei ole teistega sarnane' (Ke)

Omab sama tähendust, mis omadus-
sõnanagi, märkides sihe objekti sarna-
sust teisega.

1.5.4. lat̀so.

Postpositsioon pärineb vene laenust
lad 'viis, laad'[1]
t'et' loman' lat̀so 'tee nagu inimene' (Ke)
riznaz' lat̀so meŕs' tat'ana 'rahutuna
(nagu rahutus) ütles Tatjana' (Ke)
murnez' lat̀so meŕs' žavedujuštšejes'

---

[1] H. Paasonen, Mordwinische ..., lk. 88.

'sõimuga (nagu sõim) ütles juhatajale' (Ke)

Postpositsioon näitab sarnasust.

1.6. Koosolu näitavad postpositsioonid.

1.6.1. marto.

Serebrennikov arvab, et postpositsioon on pärit sõnast mar 'hunnik'. Ta lisab, et ersa keeles on kasutusel peale marto, veel vorm marsa, mis esindab inessüvi sõnast mar ja omab sama tähendust, mis marto: hunnikus, terrikus. Süt võis tulla marto postpositsiooniline tähendus koos.[1]

kadovs' martonok eramo 'jäi meiega elama' (Ke); mon jutan t'et'an' marto 'ma lähen koos isaga' (Ke); meze t'ejems nemoloń't' marto 'mida teha jänesega' (Ke)

---

1 Б. А. Серебренников, Историческая..., lk. 245.

1.7. Abinõu või vahendit näitavad postpositsioonid.

v'el'd'e, v'el'ga.

Postpositsioon pärineb arvatavasti tüvest v'el'-, mille tähendus pole teada[1].

1.7.1. jalgan' v'el'd'e gostinec't' kučs't' ten' 'sõprade läbi (naudu) saadeti mulle külalisi' (Ke); tat'uka v'el'd'e mar'in'ek 'Tatjuka läbi (abiga) saime teada' (Ke)

v'el'd'e näitab, et objekti abiga toimub tegevus.

1.7.2. ton' pr'an't' v'el'ga 'sinu pea läbi (tänu sinu peale, sinu pea abiga' (Ke)

kin' v'el'ga karmavtit kapstat' ramamo 'kelle läbi (vüsid täide) oma naristuse osta napsast' (Ke)

1.7.3. troks.

Ka troks võib teatud kontekstis omada tähendust kellegi abiga.

kin' troks karmit' ted'e sodamo 'kelle abiga sa said seda teada' (Ke).

---

[1] Б. А. Серебренников, Историческая..., lk. 255.

1.7.4. k'ed'stę.

loman' ked'stę t'ejevt'iz'ę 'inimeste nätega tehtud' (Cy[1])

k'ed'stę omab sün tähendust abiga.

1.8. Omamist näitavad postpositsioonid.

k'ed's, k'ed'sę, k'ed'stę.

Postpositsioonid pärinevad substantüvist k'ed' 'näsi'.

1.8.1. k'ed's.

konan' k'ed's kadinze ekakšonzo 'nelle nätte jättis ta oma lapsed'

k'ed's näitab, et olend, ese on antud objekti kätte, hoolde. -ṣ on illatüvi lõpp, postpositsioon vastab nüsimusele nuhu?

1.8.2. k'ed'sę.

makṣize tet'an' k'ed'senzę 'ta andis

---

[1] „Сурань толм", lk. 2.

selle isa nätte' (Ke)
-sę on inessüvi lõpp.

1.8.3. k'ed'stę.

toń' k'ed'stę leškš karman vešeme
'sinu näest küsin abi' (Ke)
-stę on elatüvi lõpp.
kiń' k'ed'stę mar'it' 'kelle näest kuulsid' (Ke)

1.8.4. p'el'dę.

Postpositsioon esineb tavaliselt kohafunktsioonis. Erandjuhtumitel võib tähendada na näest
boijar hr'es't'ijanoń' b'el'de jarmak sail'
'bojaar võttis talupoja näest raha' (Ke).

1.8.5. v'el'kseṣ.

kiń' v'el'kseṣ nadį enanšot (Ke) 'kelle nätte jätsid oma lapsed' (Ke).

Nagu näha, on v'el'kseṣ, mis tavaliselt tähendab kohale, sün saanud abstraktse tähenduse.

1.9. Sihitislikke funktsioone märkivad postpositsioonid.

1.9.1. esńę. (eisę)

Postpositsiooni nasutatakse enamasti kohafunktsioonis, nus ta tähendab sees. Mõningatel juhtudel võib ta väljendada osasihitist.

moń esńę k'evśl'eś nuat 'mind nüsiti naua' (Ke); šait'anś s'ovnį esnęst 'kurat sõimab neid' (Ke)

1.9.2. est'ed'ę (eistę)

Postpositsioon võib esineda nii kohalises kui ka sihitise funktsioonis.

moń est'ed'ę lamo korklit 'minust raägitakse palju' (Ke); sįń erit' minen eistę nudoń troks 'nad elavad meist üle maja' (Cy[1])

---

1 „Сурань толи", lk. 2.

1.9.3 kuvalma.(o)

kortíńek kuvalmanzo 'me räänisime temast' (Ke)

1.9.4. kuvalt.

kuroksto sonzę kuvalt kortazevst 'varsti räägiti temast' (Ke)

1.9.5. лауда.

kí лауда tiń korklítado 'kellest te räägite' (Ke)

kuvalma(o), kuvalt, лауда märgivad kõin tõina, et kellestki või millestki räägitakse, kirjutatakse.

1.10. Määra näitavad postpositsivonid.

1.10.1. p'es

zórnań bés śurom majś 'leib on otsas (vümase) terani' (Cy)

---

1 „Сурань толи", lk. 15.

panarom sureń-bés načks' 'särk on märg (vümase) nüdini' (Cy[1]); ḷitkań-bés sainźe martonzo '(kõik) kuni kaltsudeni võttis kaasa' (Cy[2]).

Postpositsioon näitab sün tegevuse või nähtuse jõudmist objekti lõpuni.

---

1 „Сурань толи", lk. 6.
2 „Сурань толи", lk. 9.

2. Postpositsioonide käänded ersa keeles

2.0. D. Bubrich märgib, et mordva keeltes on mida käändeid, mida saab asendada ühendiga genitiiv + postpositsioon.[1] Nii on võimalik datiivi käänet väljendada postpositsiooni turtov abil. Näiteks: *son sordatnéń turtov paro janga* 'ta on sõduritele heaks sõbraks' (Cy[2]). Toodud näites on datiivi käände (*sordatńe-ńeń*) asendatud ühendiga genitiiv + postpositsioon (*sordatńe-ń turtov*). Ühendiga genitiiv + postpositsioon on võimalik asendada ka illatiivi, inessiivi, elatiivi, prolatiivi, komparatiivi, ablatiivi käändeid. Näiteks illatiivi võib väljendada

---

1 D. B. Бубрих, Историческая грамматика эрзянского языка. Саранск, 1953, lk. 158.

2 „Сурань толи", lk. 9.

postpositsiooni ezęs abil: kudo ezęs sovaś lomań 'majja sisenes inimene' (Ke). Inessüvi võib asendada genitüv + esńę 'sees'; elatüvi genitüv + eistę; prolatüvi genitüv + ezga; komparatüvi genitüv + eiška jne.

Postpositsioonid võivad muutuda käänete järgi. Enamik kohalisi suhteid näitavaid postpositsioone käändub kohanäänetes. Näiteks: алоу, алдо, алда; екšęs, екšńę, екšste; малаs, малаsо, малаsto. Need postpositsioonid omavad keelest nadunud näände latüvi, illatüvi, inessüvi, elatüvi, ablatüvi, prolatüvi näändelõppe nagu täistähenduslinud substantüvid, pronoomenid või adjektüvid, millest postpositsioonid on tekninud. Muutudes abisõnaks (postpositsiooniks) on täistähenduslik sõna kaotanud oma leksikaalse iseseisvuse ja omab tähendust koos noomeni nominatüvse või genitüvse vormiga, mille juurde ta kuulub ja mida ta

lähemalt määratleb kohalises, ajalises, põhjuslikus vm. suhtes.

Järgnevalt vaadeldakse ersa keele postpositsioonide näändeid ja nende funktsioone.

2.1. Latüv, näändelõpp -v (Ke -ŋ)

Postpositsioonidest esinevad selles näändes: 1) малav (Ke малаŋ), mis märgib tegevuse suundumist objekti lähedale, 2) jonov (Ke jonoŋ) (mingisse) suunda, 3) udалov (Ke udалoŋ), mis näitab tegevuse suundumist objekti taha, 4) ik'el'ev (ik'el'eŋ), mis näitab tegevuse suundumist objekti ette, 5) kunškav (kunškaŋ), mis märgib tegevuse suundumist objekti keskkohta, 6) pél'ev (p'el'eŋ) '(nellegi, millegi) poole.

Tänapäeva ersa keele grammatikad ei pea latüvi iseseisvaks käändeks. Latüvi peetakse illatüvile lähedaseks näändeks, sest mõlema näände funktsioonid lan-

gevad üldjoontes kokku.
Грамматика мордовских языков.
märgib, et latüvi kasutatakse väljendamaks välis-ruumilisi suhteid, illatüvi aga nasutatakse sise-ruumiliste suhete märkimiseks. Mõnikord võib latüv märkida ka sise-ruumilisi suhteid, kuid lauses peab olema täidetud lisatingimus: tegevuse suund määratlemata või verb väljendab lünumist ruumis.[1] Näiteks: kiśkaśt' малаη il'a est'e 'koera lähedale ära mine' (Ke) pro sak' малаzon 'tule minu lähedale' (Ke).

Mõlemal juhul väljendab postpositsioon välis-ruumilisi suhteid. Teises näitelauses nasutatakse illatüvi (малаs), sest tegevuse suund on konkreetselt antud. (minu lähedale).

Postpositsioon turt-o-v omab ka latüvi lõppu, kuid on nasutusel

---

1 Грамматика мордовских..., lk. 185.

datüvi käände funktsioonis, vastates küsimusele kellele? millele? (vt. eespool 2.0.)

2.2. Illatüv. (käändelõpp -s).

Illatüvis esinevad järgmised kohalisi suhteid näitavad postpositsioonid: ezęs (eis) 'sisse'; ekšęs ~ ekšs 'taha'; bokas 'juurde, kõrvale'; jutks 'vahele'; лаукs 'peale'; малas 'lähedale'; poe 'sisse'; vakss 'juurde, kõrvale'; pras (pun) otsa'; v'el'kseęs 'kohale'; k'ed's 'kätte'; k'el'es 'laiusele'; p'es 'lõpuni'.

Nimetatud postpositsioonid vastavad küsimusele kuhu? ja näitavad tegevuse suundumist objekti sisemusse, välispinnale, vahele, lähedale jne.

Postpositsioonid võivad märkida ka ajalisi, põhjuslikke vm. suhteid, olenevalt lause kontekstist.

kor'as 'järgi, põhjal' märgib sarnasust objektide vahel.

tarkas '(kellegi, millegi) asemel' näitab puudumist.
k'is 'tõttu, pärast' täidab põhjuslikke funktsioone.

2.3. Inessüv, käändelõpp -so, -se. (Ke-n'ę)

Inessüvis esinevad järgmised kohalisi suhteid näitavad postpositsioonid: esn'ę (eisę) 'sees'; ekšn'ę (ekšsę) 'taga'; čir'ęsę 'ääres'; v'el'ksn'ę (v'el'kssę) 'kohal'; vaksn'ę (vaksso) 'juures, kõrval'; pr'aso '(pun) otsas'; kunškaso 'keskel'; bokaso 'kõrval'; k'ed'sę 'käes'; poco 'sees'; малаso 'lähedal'; лаукso 'peal'; jutkso 'vahel'.

Postpositsioonid vastavad küsimusele kus? ja näitavad olendi, eseme paiknemist objekti sees, pealispinnal jne.

Osa inessüviga postpositsioone väljendavad ajalisi, põhjuslikke jm. suhteid.

latso 'sarnane (kellegagi, millegagi) ja koïsę 'järgi, põhjal' näïtavad sarnasust olendite, esemete vahel. kiśę 'pärast, tõttu' märgib põhjuslinnu seost olendite, esemete vahel.

2.4. Elatüv, käändelõpp -sto, stę.

Järgnevad elatüviga postpositsioonid näïtavad kohalisi suhteid: eiśtę 'seest'; pocto 'seest'; лаукsto 'pealt'; ekšstę 'tagant'; v'el'kstę 'kohalt'; čiréstę 'äärest'; vaksstо 'kõrvalt'; jutksto 'kesnelt, vahelt'; kunškasto 'nesnelt'; малasto 'lähedalt'.

Nimetatud postpositsioonid vastavad küsimusele kust? ja näïtavad, et tegevus lähtub objekti seest, välispinnalt, kohalt, nesnelt jne.

Mõned elatüviga postpositsioonid väljendavad ajalisi, omanduslinne, sihitislinne suhteid.

Nü kasutatakse tagasõna p'iŋgstę ajalises funktsioonis. Näiteks: nede kortast' mon' p'iŋgstę 'sellest räägiti minu juuresolekul' (Ke)
est'ed'ę (eistę) võib saada teatud kontekstis sihitisliku funktsiooni. Näiteks: lenan' est'ed'e min uš gazetaso s'ormaḍit 'Leenast kirjutatakse isegi ajalehtedes' (Ke)
Sün saab est'ed'ę ablatüvi funktsiooni.
k'ed'stę märgib omanduslikke suhteid, tähendades (kellegi, millegi) käest.

2.5. Ablatüv, käändelõpp -do, de.

Грамматика мордовских языков määratleb ablatüvi kui ülemineku-käänet objektikäänetelt kohakäänetele, s.t. ta on lähedane objektikäänetele, kuid võib väljendada ka kohalisi ja ajalisi suhteid.[1]

Ablatüviga postpositsioone on ersa keeles vähe:

---

[1] Грамматика мордовских ..., lk. 254.

ando 'alt'; jondo 'suunast'; ik'el'd'ę 'eest'; udando 'tagant'.

Nimetatud postpositsioonid näitavad, et tegevus lähtub objekti seest, välispinnalt jne.

v'el'd'ę näitab, et mingi tegevus sooritatakse objekti läbi, abiga või objekti poolt.

p'el'd'ę 'poolt' võib esineda ka omamist näitava postpositsioonina.

Näiteks: boijar hr'es't'ijanon' b'el'd'e jarmak sail' 'bojaar võttis talupojalt (talupoja näest) raha' (Ke).

2.6. Prolatüv, käändelõpp -ga (-ka), -va.

Prolatüviga esinevad järgmised kohta näitavad postpositsioonid: bokava 'külge mööda'; jutkova 'vahel'; udanga 'taga'; nunšnava 'kesnel'; ezga 'sees'; ik'el'ga 'ees'; anga 'all'; joyga 'suunas'; p'er'na 'ümber'; p'el'ga 'pool', v'el'nsna 'kohal'; layga 'peal'; vansna 'kõrval'; m'el'ga 'taga'.

Prolatüvi kasutatakse lauses juhul, kui öeldis väljendab olendi, eseme lünumist objekti suhtes, kusjuures olend, ese on rööbiti objektiga.

Näiteks: l'ejes' čudi pando alga 'jõgi voolab mäe all'; vir'en't' kunšnava jakin'ek 'näisime metsa kesnel' (Ke); čufton't' ezga jakit' sukst 'puu sees ronivad ussid' (Ke).

Toodud näidetes väljendab öeldis lünumist objekti suhtes. Kui öeldis väljendab olendi, eseme paigalseisu objekti suhtes, kasutatakse inessüviga postpositsioone. Näiteks: vir' kunškaso ul'n'es' sonze p'izęze 'metsa kesnel oli tema pesa' (Ke).

Prolatüviga postpositsioone kasutakse ka väljendamaks paljude ühesuguste olendite, esemete asetsemist parallelselt objektiga. Näiteks: mus'kematn'en' sravtn'indé piks лаyga 'ta riputas pesu nöörile' (Cy[1])

Mõned prolatüviga postpositsioonid näitavad ka teisi suhteid, peale koha-

---

[1] „Сурань толт", lk. 9.

liste suhete. baška näitab eraldiolemist. Näiteks: sahardo bašna a mezde kavaŋ́ams 'peale suhkru pole millegagi kostitada' (Ke).
vélga näitab abinõu või vahendit. Näiteks: kin' vélga karmavtit' 'kelle abiga karistasid' (Ke).

2.7. Mõningate postpositsioonide etümoloogia on vaieldav.
méijelé (méilé). B.A. Serebrennikov väidab, et postpositsiooni praegune vorm pärineb vormist meŋ-lne, kus -lne on väliskohakäände lõpp. Autor arvab, et hiljem on lne > l ja ŋ > i.[1]
ало, udaло, jono. B.A. Serebrennikov peab neid väliskohakääneteks, mis vastavad küsimusele kus? ja on kujunenud väliskohakäände lõpust -lno.[2]
tombalé. B.A. Serebrennikov peab postpositsiooni aluseks asesõnalist tüve to-, millele on lütunud komparatüvi sufiks -mb- ja lõpp -le, mis on pärit väliskohakäände lõpust lne.[3]

Mõned autorid väidavad, et nimetatud postpositsioonid kujutavad

---

1 Б.А. Серебренников, Историческая ..., lk. 250.
2 Б.А. Серебренников, Историческая ..., lk. 258.
3 Б.А. Серебренников, Историческая ..., lk. 260.

morfoloogiliselt nominatüvi.

P. Ariste väidab, et „läänemere keeltest on ohtrasti näiteid selle kohta", et nominatüv võib olla kujunenud adverbiks. Ta lisab, et sageli ei ole vastav sõna nimisõnana enam säilinud.

A. Jännes seevastu väidab, et nominatüvist ei saa tekkida adverbe, sest seda käänet ei kasutata lauses adverbiaalina.[1]

Eelnevat arvestades on töö autor seisukohal, et ersa keeles võib esineda nominatüvseid postpositsioone. (ало, udало, jono, m'eijel'e, tombal'e, k'elé, p'elé). Võib oletada, et need postpositsioonid olid kunagi täistähenduslikud noomenid, mis praeguses keeles pole enam säilinud. (k'el'e on säilinud, tähendades 'laius')

Noomenid kon'd'amo 'sarnane' ja kuvalmo 'pikkus' võivad esineda nü täistähendusliku sõnana kui ka postpositsioonina, olenevalt nende süntaktilisest

1 P. Ariste, Adverbide ..., lk. 105.

asendist lauses. (vt. 1.5.3. ja 11.31.)
Järelikult on tenninud postpositsioone ka nominatüvi näändest.

3. Postpositsioonide erivormid ersa keeles

3.0. Грамматика мордовских языков märgib, et mordva keelte postpositsioonid võivad enesega siduda tema juurde kuuluva nõomeni või lauses esineva öeldise formaalseid tunnuseid: 1) possessüvsufikseid, 2) pöördelõppe, 3) rõhutavaid või määravaid sufikseid ja 4) deminutüvsufikseid (mokša keeles).[1]

3.1. Enamik postpositsioone lüdab enesega possessüvsufikseid. Sel juhul vastav isikuline asesõna võib ise kaduda. Nii võib ühendi mon' ano asendada vormiga anon; ühendi son' marto vormiga martonzo.

Selliseid postpositsioone, millele on lütkunud „isikulise asesõna tunnus" ehk possessüvsufiks, kusjuures isikuline asesõna on ise kadunud, on hakatud

1 Грамматика мордовских..., lk. 345.

nimetama postpositsioonilisteks asesõnadeks.[1]

Sama nähtus on olemas ka teistes soome-ugri keeltes: sm. kanssani 'minuga'; välillämme 'meie vahel'; ung. rajtam 'minul, minu peal'. Ersa keeles allub sellele nähtusele suur hulk postpositsioone, samuti lütuvad possessüvsufiksid postpositsioonide kõikidele käändevormidele. Näiteks: алоп, алот, алдопzо, алданок. 'minu all', 'sinu all'; 'tema alt'; 'meie all'.

Mõningatel juhtudel võib isikuline asesõna postpositsioonilise asesõna ees säilida. Põhjuseks on sün stüliline vajadus – soov rõhutada, esile tõsta isikut.

Järgnevalt toome rea postpositsioonilisi asesõnu, mis esinevad Ketšenbije murrakus.

али-п, али-т, али-пzо, али-пок, али-пк, али-st 'minu all', 'sinu all', 'tema all'; 'meie all'; 'teie all'; 'nende all'.

martu-п, marto-t, martu-пzо, martu-

---

1 Грамматика мордовских языков..., стр. 345.

-nk, martu-nok, martu-st 'minuga', 'sinuga', 'temaga' jne.
-n, -t, -nzo, -nok, -nk ja -st on isikulise asesõna tunnused.

3.2. Postpositsioonile võib liituda ka lause öeldise pöördelõpp. Sel juhul asendab postpositsioon lauses öeldist. Järelikult võib postpositsioone pidada konjugeeruvateks. Postpositsioonid muutuvad ajas ja arvus. Toome näiteid.

mon stol' exšnejan 'ma (seisan) laua taga'; ton stol' exšnejat 'sa (seisad) laua taga'; mia' stol' exšnetšanok 'me (seisame) laua taga'; tia' stol' exšnetšado 'te (seisate) laua taga'; sia stol' exšnet 'nad (seisavad) laua taga'.

Toodud näidetest võib järeldada, et postpositsioonid võivad ennetega liita sõnade pöörete lõppe ja asendada lauses öeldist. Mõnedes pööretes (1., 2. ainsuses ja 1., 2. mitmuses) on tekkinud postpositsiooni ja pöördelõpu vahele vahesiltid. (-ja-, -ta-)

„Postpositsioonilise öeldise" võib väljendada ka mineviku tunnused tegevust.

mon stol' exšne-le-n 'mina (seisin) laua taga'; ton stol' exšne-l'-t 'sina (seisid)

laua tagá; min' stol' ekšeselńek ~ ekšńel-nek 'me (seisime) laua tagá; tįn' stol' ekšeselďe ~ ekšńelďe 'te (seisite) laua tagá. (Ke) Toodust näeme, et postpositsioonile lütub sufiks -l'-, mis väljendab minevikku.

3.3. Postpositsioon lüdab enesega mõnikord ka sufikseid, mis määravad täpsemalt postpositsiooni juurde kuuluvat nimi- või asesõna. Näiteks: meil'e sįń' stas't' stol' ekštę-s't' (Cx) 'süs nad tõusid selle laua tagant' Sufiks -s't' näitab, et tegemist on mingi kindla objektiga (sün: lauaga).

Postpositsioonile võivad lütuda ka rõhutavad sufiksid. Näiteks: avol' ans'ak toń', no moń' kisę-jak pičedi 'mitte ainult sinu, vaid ka minu pärast tunneb muret' (Cx) Postpositsioonile lütuv sufiks rõhutab tema juurde kuuluvat nimi- või asesõna.

4. Postpositsiooni peasõnast

Ersa keeles võib substantüv või pronoomen, mille juurde postpositsioon kuulub, esineda nominatüvis, genitüvis või ablatüvis.

Ketšenbije murrakus jääb peasõna tavaliselt nominatüvi. Näiteks: s'e ul'nes' kudo udalo 'see oli maja taga' (Ke); mon ašt'an čufto poco 'ma seisan puuõõnes (puu sees) (Ke). Kui peasõnaks on pronoomen, on see genitüvis. Näiteks: mon' v'el'ksęs lift'as' narmut' 'minu kohale lendas linnuparv' (Ke); kin' k'ed'sę ul'nit' 'kelle juures olid' (Ke); songak ozas' mon' karšo 'temagi istus minu vastas' (Ke)

Ersa kirjakeeles on peasõna tavaliselt genitüvis. Näiteks: ved'es' valovs' kudon' k'el'e 'vesi voolas üle nogu maja' (Ca)

paksan't' jondo v'el'en't' лаукs puvas' taiks varma' põllu poolt puhus küla peale vaikne 'tuul' (Cy).

Грамматика мордовских языков märgib, et mõnede postpositsioonide puhul võib peasõna esineda ka ablatüvis. Näiteks: jalgado baška 'peale sõbra'.[1]

Mõnedes konstruktsiooni tüüpides, nagu kudo vaksso, ved' ало, loman' marto võib esineda peasõna nominatüvis.

M. E. Jevsevjev väidab, et nominatüvilist peasõna ei ole olemas, sest nominatüv olevat „noomeni sõltumatu vorm, mida ei saa kasutada postpositsiooniga ühendeis."[2] Autor peab selliste ühendite, nagu kudo vaksso jt. peasõna mitte nominatüvi käändeks, vaid „nimisõna absoluutseks vormiks".[2]

---

1 Грамматика мордовских ..., lk. 336.
2 М. Е. Евсевьев, Основы ..., lk. 282.

Kokkuvõte

Soome-ugri keeltes kasutatakse partikleid: adverbe, post- ja prepositsioone, konjuktsioone ja interjektsioone. Post- ja prepositsioonid kuuluvad substantüvi või pronoomeni juurde ja määratlevad verbi poolt väljendatud tegevuse kohta, aega, põhjust vm. suhteid.

Mordva keeltes esineb üksnes postpositsioone, s.t. positsioon asetseb peasõna (substantüvi või pronoomeni) järel.

Postpositsioonide tekke põhjuseks mordva keeltes oli kohakäänete funktsioonide rohkus, mis ei võimaldanud selgelt väljendada erinevaid kohalisi suhteid.

Postpositsioonid on tekkinud eelis eelnevatest noomenitest, mis on kaotanud leksikaalse iseseisvuse ja muutunud substantiivi või pronoomeni juurde kuuluvaks abisõnaks. Postpositsioonid omavad tähendust ainult süntaktiliselt, s.t. koos substantiivi või pronoomeniga, mille juurde nad kuuluvad.

Enamik eesti keele postpositsioone täidavad kohafunktsioone, määratledes kohta, kuhu tegevus on suunatud; kus tegevus toimub; kust tegevus lähtub. Postpositsioonid võivad ka väljendada ajalisi, põhjuslikke, sihitislikke vm. suhteid.

Postpositsioone peetakse üldiselt muutumatuteks sõnadeks, sest nende käänded olevat „kivistunud". Siiski on postpositsioonidele omane osaline muutumine käänete järgi, samuti võivad nad eesti keeles mõnedel juhtudel konjugeeruda. Enamik eesti keele postpositsioone on morfoloogiliselt latiivi,

illatüvi, inessüvi, elatüvi, ablatüvi või prolatüvi käänded, kuigi nad võivad täita datüvi, translatüvi vm. käänete funatsioone.

Ersa keele postpositsioonid võivad enesega lüta pöördelõppe ja peasõna formaalseid tunnuseid.

Postpositsioonide peasõna esineb ersa kirjakeeles genitüvis. (välja arvatud mõned postpositsioonid, mis nõuavad nominatüvi) või ablatüvi). Ketšenbije murrakus kasutatakse peasõna alati nominatüvis.

Postpositsiooniide indeks

alony (1.1.1.) lk. 15
alo (1.1.2.) lk. 15
aldo (1.1.3.) lk. 15
alga (1.1.4.) lk. 16
bokas (1.1.5.) lk. 16
bokaso (1.1.6.) lk. 16
bokava (1.1.7.) lk. 17
ekęs (eis) (1.1.8.) lk. 18
eshę (eisę) (1.1.9.) (1.9.1.) lk. 18, 55.
ezga (1.1.10.) lk. 18
ekšes ~ ekšs (1.1.11.) lk. 18
ekšhę (ekšse) (1.1.12.) lk. 19
ekšstę (1.1.13.) lk. 19
ikʼelʼy (ikʼelev) (1.1.14.) lk. 19
ikʼelʼe (1.1.15.) (1.2.8) lk. 20, 44.
ikʼelʼde (1.1.16) lk. 20
ikʼelʼga (1.1.15.) lk. 20
jony (jonov) (1.1.17) lk. 21
jono (1.1.18.) lk. 21
jondo (1.1.17.) lk. 21

joyga (1.1.20)		lk. 21
jukas (1.1.21.)		lk. 22
jukaso (1.1.22.)		lk. 22
jukasto (1.1.23.)		lk. 22
jukava (1.1.24.)	(1.2.11)	lk. 23, 45.
karšo (1.1.25.)	(1.2.3.)	lk. 23, 43.
kel'es (1.1.26)		lk. 24
kel'e (1.1.27)		lk. 24
kunšay (kunšav) (1.1.28)		lk. 24
kunšaso (1.1.29)		lk. 25
kunšava (1.1.30)	(1.2.12)	lk. 25, 45.
kuvalno(a) (1.1.31)	(1.3.3.) (1.2.3)	lk. 25, 56, 47.
korkas (1.1.32)	(1.5.1.)	lk. 26, 49.
laykš (1.1.33)	(1.2.9)	lk. 26, 44.
laykso (1.1.34)		lk. 27
laykstо (1.1.35)		lk. 27
layga (1.1.36)	(1.2.10) (1.9.5)	lk. 27, 45, 56.
malay (malav) (1.1.37)	(1.2.5)	lk. 27, 44.
malaso (1.1.38)		lk. 28
malasto (1.1.39)	(1.2.6)	lk. 28, 44.
malava (1.1.40)	(1.2.7)	lk. 28, 44.
m'elga (1.1.41)	(1.3.2)	lk. 23, 47.
paĉk - paĉka (1.1.42)		lk. 29
p'es (1.1.43)	(1.10.1.)	lk. 30, 56.
p'er'ka (1.1.44)	(1.2.13)	lk. 30, 45.

poc (1.1.45) lk. 31
poco (1.1.46) lk. 31
pocto (1.1.47) lk. 31
prás (1.1.48) lk. 32
práso (1.1.49) lk. 32
tarcava (1.1.50) lk. 32
tombalé (1.1.51) lk. 33
troks ~ troska (1.1.52) (1.2.3.) lk. 34, 52.
udanoy (udanou) (1.1.53) lk. 35
udano (1.1.54) lk. 35
udando (1.1.55) lk. 35
udanga (1.1.56) lk. 36
vakss (1.1.57) lk. 36
vakshé (vakssé) (1.1.58) lk. 37
vaksto (1.1.59) lk. 37
vaksna (1.1.60) lk. 37
vélkses (1.1.61.) (1.8.5.) lk. 38, 54.
vélkshé (vélkssé) (1.1.62) lk. 38
vélkstę (1.1.63) lk. 39
vélksna (1.1.64) lk. 39
čirésę (1.1.65) lk. 40
čirésté (1.1.66) lk. 40
kédsę (1.1.67) (1.8.2.) lk. 40, 53.
kédsté (1.1.68) (1.2.4) (1.8.3.) lk. 40, 53, 54.
mérjelé (mélé) (1.2.1.) lk. 41
pért (1.2.2.) lk. 42

p'el'eŋ (p'el'ev) (1.2.4)	lk. 43
p'iŋgstę (1.2.14)	lk. 46
k'is, k'isę (1.3.1.)	lk. 47.
tarkas (1.4.1.)	lk. 48.
baška (1.4.2.)	lk. 48.
t'emen' (1.4.3.)	lk. 49
koin'ę (koisę) (1.5.2.)	lk. 50.
kon'd'amo (1.5.3.)	lk. 50.
latso (1.5.4.)	lk. 50
marto (1.6.1.)	lk. 51
v'el'd'e (1.7.1.)	lk. 52
v'el'ga (1.7.2.)	lk. 52
k'ed's (1.8.1.)	lk. 53
p'el'd'ę (1.8.4)	lk. 54
est'ed'ę (eistę) (1.9.2.)	lk. 55
kuvalt (1.9.4)	lk. 56.

Kasutatud kirjandus

Ariste, P. Adverbide arenemisest läänemeresoomes. Teadusliku tööd pühendatud Tartu Riikliku Ülikooli 150. aastapäevale. Tallinn, 1952.

Ariste, P. Vadja keele grammatika. Tartu 1948.

Бубрих, Д. В. Мокшанская грамматика эрзянского языка. Саранск, 1953.

Эрзянско-русский словарь. Москва 1949.

Грамматика мордовских языков. Фонетика и морфология. Саранск, 1962.

Евсевьев, М. Е. Основы мордовской грамматики. Эрзянь-грамматика. Москва, 1929.

Jäänes, K. Suomen partikkelimuodot. (SPM). Helsinki, 1890.

Кудаев, П. С. Категория послелога в мордовских языках. (Soome-ugri keelte katteder)

Марков, Ф. П. Очерки мордовских языков. I Саранск, 1961.

Нарваткин, Н. С., М. А. Назаров. Эрзянь келень грамматика. 1-ще пелькс. Саранск, 1967.

Paasonen, H. Mordwinische Chrestomathie mit Glossar und Grammatikalischem Abriss. Helsingfors, 1909.

Rédei (Radanovics), K. Die Postpositionen im Syrjänischen unter Berücksichtigung des Wotjakischen. Budapest, 1962.

Русско-эрзянский словарь. Москва 1948.

Серебренников, Б. А. Историческая морфология мордовских языков. Москва 1967.

„Сурань толт". Саранск, 1962, nr. 4.

„Сятко". Саранск, 1968, nr. 4.

Valgma, J. N. Remmel. Eesti keele grammatika. Tallinn, 1968.

Vene-eesti sõnaraamat. Tartu, 1940.

Kasutatud lühendid

Ke = Ketšenbije küla murrak
Ся = „Сятко"
Су = „Сурань толи"
ee. = eesti keel
sm. = soome keel
ung. = ungari keel

Резюме

Темой настоящей дипломной работы являются послелоги в языке эрзя. В основе работы рассмотрен диалект деревни Кечендеи Ардатовского района Мордовской АССР, лично собранный в экспедициях.

Во введении рассмотрены причины образования, сущность, отличие от других частей речи послелогов как грамматической категории. Автор работы пришел к выводу, что послелоги являются вспомогательными словами, которые относятся к существительным или местоимениям, определяя место, время, причины и другие отношения между объектами или отношения ними с приписы-

вспомогательной деятельностью.

В первой главе разделены постпозиции по их функциям в предложении. Постпозиции могут выполнять пространственные, временные, причинные, объектные и т. д. функции, в зависимости от расположения постпозиции в предложении.
В этой же главе приведены существительные, местоимения или числительные, которые явились основой постпозиций.

Во второй главе проанализированы падежи постпозиций. Автор работы пришёл к выводу, что постпозициям присущи частичные изменения по падежам.

В третьей главе рассмотрены особые формы постпозиций. Под особыми формами постпозиций понимаются сложные формы, которые состоят из постпозиции с присоединённой к ней приставками местоимения или глагола.

В четвёртой главе частично затронут падеж существительного или местоимения (т. н. главного слова), принадлежащий к постпозиции. Главное слово может выступать в именительном, родительном или отложительном падежах, в зависимости от типа конструкции постпозиции.

Sisukord

Essõna lk. 2.

0. Sissejuhatus lk. 4.

1. Postpositsioonide funktsioonid esa keeles. lk. 14.

2. Postpositsioonide vääned esa keeles. lk. 58.

3. Postpositsioonide erivormid esa keeles. lk. 71.

4. Postpositsioonide pesõnast lk. 75.

Kokkuvõte lk. 79.

Postpositsioonide indeks lk. 82.

Kasutatud kirjandus lk. 86.

Kasutatud lühendid lk. 88.

Resümee lk. 89